

Motion till riksdagen 2018/19:691

av Jonas Sjöstedt m.fl. (V)

Vissa frågor om brottsskadeersättning för kvinnor utsatta för mäns våld

Förslag till riksdagsbeslut

Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att tillsätta en utredning angående brottsskadeersättningen för personer som blivit utsatta för sexuellt och fysiskt våld, och detta tillkännager riksdagen för regeringen.

Att gå vidare efter metoo

Under hösten och vintern 2017 vittnade över 70 000 kvinnor i Sverige om sexuella övergrepp och trakasserier under uppropet metoo. Vittnesmålen kom från kvinnor inom olika branscher och från alla samhällets nivåer. Det var skådespelerskor, skolelever, jurister, kvinnor i missbruk, kriminalitet och prostitution samt många, många fler som gjorde sina röster hörda och delade med sig av sina berättelser och erfarenheter. Efter metoo kan ingen längre blunda för omfattningen av problemen. Det sexuella förtrycket som riktas mot kvinnor och flickor skär genom hela vårt samhälle och utövarna är män i alla åldrar och med alla tänkbara bakgrunder och positioner. Metoo måste leda till varaktiga samhällsförändringar.

I förhandlingarna med regeringen om vårbudgeten 2018 drev Vänsterpartiet igenom en satsning på 120 miljoner kronor i ett samlat metoo-paket. Pengarna fördelas mellan Arbetsmiljöverket, Socialtjänsten, Domstolsverket, Brottsoffermyndigheten och Skolverket för bl.a. kompetensutveckling och utbildningsinsatser. För Vänsterpartiet är det en självklarhet att låta metoo göra avtryck i budgeten. Vi måste göra vad vi kan för att få stopp på sexuella övergrepp och trakasserier. Det återstår dock mycket att göra på många olika fronter. Att flytta makt och bryta stereotypa könsroller är ett samhällsförändrande och långsiktigt arbete. Men utmaningens storlek får inte hindra oss från att agera och vidta nödvändiga åtgärder, stora som små.

Mäns våld mot kvinnor

Mäns våld mot kvinnor är ett allvarligt samhällsproblem som berör många människors liv och vardag. Brottsstatistiken visar att de kvinnor som utsätts för våldsbrott ofta är bekanta med eller har en nära relation till den som utpekats som gärningsman. Var fjärde kvinna har någon gång i sitt liv utsatts för brott i en nära relation. De har blivit utsatta för systematiska kränkningar och förödmjukelser, försök till inskränkning i friheten, hot, trakasserier, misshandel eller sexualbrott.

Kvinnor utsätts oftare än män för grovt, upprepat och kontrollerande våld från en partner. I jämförelse med män är det också vanligare att kvinnor utsätts för sexuellt våld i nära relationer. Även i samkönade par kan det förekomma våld. Det våld som hbtq-personer utsätts för i nära relationer osynliggörs dock ofta och uppmärksammas inte i samma utsträckning som andra former av våld i nära relationer.

Det finns en rad olika undersökningar som visar på varierande siffror när det gäller mörkertalet för kvinnor som utsätts för mäns våld. Till exempel anmäls uppskattningsvis bara runt 10–20 procent av alla sexualbrott i Sverige (Nationella trygghetsundersökningen, NTU). En undersökning från 2014 gjord av European Union Agency for Fundamental Rights (Violence against women: an EU-wide survey Results at a glance) visar att 28 procent av kvinnorna i Sverige har utsatts för fysiskt eller sexuellt våld av en nuvarande eller tidigare partner men att bara 17 procent av kvinnorna polisanmält det allvarligaste våld de utsatts för av sin partner eller tidigare partner. Inte minst de vittnesmål som framkom under metoo visar att mörkertalet är stort.

Det sexualiserade våldet, som är en del av mäns våld mot kvinnor, är strukturellt och systematiskt. Samtidigt är det godtyckligt och oberäkneligt, det kan slå till när som helst, var som helst och mot vem som helst, vilket metoo med all tydlighet visade. Ibland är förövaren mannen i en nära relation eller en kollega, ibland tillhör han familjen eller vänkretsen och andra gånger är han en helt främmande man eller flera okända män. Det sexualiserade våldet är direkt eller indirekt en del av alla kvinnors vardag. Flera undersökningar visar att flickor och kvinnor medvetet eller omedvetet anpassar sitt liv på olika sätt på grund av rädsla för att utsättas för våldtäkt och sexuella trakasserier. I sin vardag agerar kvinnor utifrån en förståelse av våldsnärvaro, dvs. ett underliggande hot om våld mot sin integritet och sina kroppar, och förhåller sig därmed till den potentiella risken att råka ut för sexuellt våld. På så sätt påverkar och begränsar våldet alla kvinnors liv i olika utsträckning och skapar en otrygghet som inskränker kvinnans frihet och handlingsutrymme. Det får även som konsekvens att alla män lätt upplevs som potentiella förövare då det i varje given situation är omöjligt för en kvinna att i förväg veta vem som är ofarlig och vem som vill en illa. Det handlar inte om att kollektivt skuldbelägga alla män utan om att våga se den verklighet som råder och förstå kvinnors kollektiva rädsla.

Alla former av våld ska polisanmälas, varje polisanmälan ska bemötas med kompetens från rättsväsendet. Vänsterpartiet har länge lyft frågan om att målsägandebiträden i högre grad ska förmedlas till brottsoffer, att brottsofferstödet ska stärkas och att kompetensen i hela rättsväsendet om mäns våld mot kvinnor behöver utvecklas.

Vänsterpartiet lägger i andra motioner fler förslag som syftar till att stärka jämställdheten, att minska mäns våld mot kvinnor och att stödja dem som blivit utsatta. I denna motion väljer vi att fokusera på den ekonomiska utsatthet för brottsoffret som

ofta blir en konsekvens av våldet. Läs mer om vår politik avseende mäns våld mot kvinnor i Vänsterpartiets motion 2018/19:2227 Mäns våld mot kvinnor och andra former av våld i nära relationer.

Våldets ekonomiska konsekvenser

Mäns våld mot kvinnor lämnar spår hos den som utsatts. Inte bara i form av exempelvis traumatiska minnen och fysiska men utan även i form av försämrad ekonomi och ekonomisk utsatthet. Den forskning som finns på området visar att konsekvensen för många våldsutsatta kvinnor blir ett liv med betydligt försämrade ekonomiska villkor. Det handlar om inkomstbortfall till följd av sjukskrivningar och andra kostnader som uppstår till följd av våldet. Även barnen till våldsutsatta kvinnor drabbas av den försämrade ekonomiska situationen.

Under senare år har flera studier genomförts om våldets konsekvenser och kostnader för individer och samhället. Dessa studier visar att våldet orsakar omfattande kostnader. I utredningen om en nationell strategi mot mäns våld mot kvinnor (SOU 2015:55) redogörs för flera av dessa studier som visar att mäns våld mot kvinnor, förutom det personliga lidande det orsakar, innebär enorma kostnader för samhället. De uppskattningar som har gjorts indikerar att samhällskostnaderna uppgår till belopp i storleksordningen 5–45 miljarder kronor per år beroende på vilka faktorer som inkluderas och hur beräkningarna har genomförts. Skillnaderna hänger bl.a. samman med om beräkningarna inkluderar enbart direkta kostnader såsom sjukvård och rättsväsendets kostnader eller också indirekta kostnader såsom utebliven arbetsinkomst. Utredningen drar slutsatsen att förebyggande insatser mot mäns våld mot kvinnor är kostnadseffektivt ur såväl ett individuellt som ett samhällsekonomiskt perspektiv. Även om det medför kostnader att utveckla våldsförebyggande och brottsofferstödande verksamheter så blir kostnaderna på sikt betydligt högre om sådana insatser inte utvecklas, ”passivitetens prislapp” (regeringens skrivelse 2016/17:10 Makt, mål och myndighet – feministisk politik för en jämställd framtid).

Utredningen innehåller även en fiktiv fallbeskrivning som belyser de socioekonomiska konsekvenserna för en kvinna som utsätts för systematisk misshandel av sin partner. Kvinnan i fallet utsätts för både verbal och fysisk misshandel som under de tidigare åren lämnar spår men inte leder till permanenta skador. Enligt utredningen uppgår kostnaden för ett år av våldsutsatthet om offret klarat sig från både synliga och osynliga hjärnskador till 167 000 kronor i reala kostnader och 203 000 kronor om sjukskrivning räknas med. Våldet trappas dock upp och efter att kvinnan till sist blivit allvarligt misshandlad av sin man får hon en permanent hjärnskada. Kostnaderna uppgår då under de tre första åren till mellan 200 000 och 250 000 kronor per år. Sammanfattningsvis beräknas kostnaderna uppgå till drygt 5 miljoner kronor under kvinnans livstid. Utredningen konstaterar att det inte är hälso- och sjukvårdskostnaderna (dvs. landstinget) som bär de dominerande kostnaderna. De stora effekterna uppstår istället i form av produktionsförluster (den misshandlade kvinnan kan inte arbeta) och kostnader för försörjning (sjukpenning via Försäkringskassan). Kommunens kostnader är i detta sammanhang mer eller mindre försumbara. De dominerande kostnaderna för kvinnans del är de direkta och indirekta effekterna på arbetsförmågan som följer av den

kognitiva funktionsnedsättning (efter hjärnskadan) och det posttraumatiska stressyndrom hon drabbats av som ett resultat av våldet.

En studie från Institutionen för socialt arbete på Stockholms universitet (Sven Trygged, Ebba Hedlund, Ingemar Kåreholt, 2010) visar att utsatthet för våld kan medföra långvariga ekonomiska konsekvenser. Studien sammanfattar två registerstudier som undersökt den ekonomiska utvecklingen för 6 085 kvinnor i åldern 18–64 år som utsatts för våld som krävt sjukhusvård. Kvinnor som råkar ut för våld som leder till sjukhusvård har en svag ekonomisk ställning upp till så mycket som tio år efter vårdtillfället. Den våldsutsatta gruppen har lägre utbildning och inkomster före den grova våldshändelsen jämfört med jämförelsegruppen. Men studien visar att alla kvinnor som råkar ut för våld som leder till sjukhusvård, oavsett utbildning, löper en kraftigt förhöjd risk att få låga inkomster och att behöva försörjningsstöd.

En särskild brottsskadeersättning

Mäns våld mot kvinnor är ett strukturellt problem som Vänsterpartiet anser att samhället behöver möta med strukturella lösningar. Fram tills att vi skapat ett jämställt samhälle fritt från våld anser vi att samhället behöver agera på olika sätt för att minska de negativa verkningar som följer av mäns våld mot kvinnor. Vänsterpartiet menar att det är rimligt att staten tar ett ökat ansvar för den försämrade ekonomiska situation som ofta följer i spåren för dem som utsatts för mäns våld. Ett sätt att göra detta är att utreda möjligheterna för att införa ett statligt system för ekonomisk kompensation till kvinnor som blivit utsatta för sexuellt och fysiskt våld.

Redan idag finns det möjlighet för kvinnor som utsatts för mäns våld att få ersättning genom skadestånd eller brottsskadeersättning. I de fall ett brott anmäls och förövaren fälls så utdöms normalt sett ett skadestånd till brottsoffret. Om den dömda gärningspersonen inte kan betala skadeståndet och det inte heller finns någon försäkring som täcker hela skadan, finns det i vissa fall möjlighet att få rätt till brottsskadeersättning från staten. För att få brottsskadeersättning när gärningspersonen är okänd krävs att det finns en utredning, exempelvis polisens förundersökning, som visar att skadan har uppkommit till följd av brott och inte genom en olyckshändelse.

Vänsterpartiet anser dock att detta inte är tillräckligt utan att ytterligare alternativ behöver övervägas för att åtminstone till viss del kompensera för inkomstbortfall till följd av sjukskrivning och andra utgifter som härrör sig till våldet. Att införa den typ av ersättning som vi föreslår är också ett tydligt sätt att uppmärksamma och synliggöra den ekonomiska aspekten av mäns våld mot kvinnor.

Vänsterpartiet föreslår att ersättningen bör vara schabloniserad och utgå månadsvis under en bestämd tidsperiod. Ersättningen bör inte räknas av mot exempelvis försörjningsstöd, sjukersättning, sjukpenning eller andra former av ersättningar/bidrag. Ersättningen bör baseras på relevanta uträkningar om vad en våldsutsatt kvinna förlorar ekonomiskt till följd av våldet. Nya beräkningar kan därmed behöva tas fram. För att ersättningen ska erhållas krävs att brottet är polisanmält. Ersättningen bör ingå inom ramen för nuvarande brottsskadeersättning och bör efter en individuell prövning utbetalas av en myndighet, förslagsvis brottsoffermyndigheten. Hur denna prövning ska kunna ske på ett tillfredsställande och rättssäkert sätt behöver utredas noggrant, samma

sak gäller frågan om hur ersättningen ska organiseras i förhållande till brottsskadeersättningen.

Regeringen bör därför tillsätta en utredning angående brottsskadeersättningen för personer som blivit utsatta för sexuellt och fysiskt våld. Detta bör riksdagen ställa sig bakom och ge regeringen till känna.

Jonas Sjöstedt (V)

Jens Holm (V)

Birger Lahti (V)

Mia Sydow Mölleby (V)

Maj Karlsson (V)

Karin Rågsjö (V)

Linda Westerlund Snecker (V)